

відбувалося зведення в канон того чи іншого факту теоретичного або конкретно–історичного характеру.

Бібліографічні посилання

1. Балабанова А. Моя жизнь – борьба: Мемуары русской социалистки. 1897 – 1938 / А. Балабанова. – М., 2007.
2. Второй съезд РСДРП. Июль–Август 1903 года: Протоколы.–М., 1959.
3. Дадияни Л.Я. Критика идеологии и политики социал–сионизма / Л.Я. Дадияни. –М., 1986.
4. Политические партии России: История и современность / Под ред. А.И. Зевелева, Ю.П. Свириденко, В.В. Шелохаева.–М., 2000.
5. Политические партии России. Конец XIX–первая треть XX века: Энциклопедия / отв. ред. В. В. Шелохаев.– М., 1996.
6. Программы политических партий России. Конец XIX – начало XX вв. / отв. ред. В. В. Шелохаев. – М., 1995.
7. Протоколы Базельского съезда заграничных групп РСДРП. – Paris, 1909.
8. Пятый (Лондонский) съезд РСДРП. Апрель–май 1907 года: Протоколы. – М., 1963.
9. Романенко А. З. О классовой сущности сионизма: Историографический обзор литературы / А. З. Романенко. – Л., 1986.
10. Четвертый (объединительный) съезд РСДРП. Апрель (апрель–май) 1906 г. Протоколы. – М., 1959.
11. Шестак Ю. И. Борьба большевистской партии против национализма и оппортунизма Бунда / Ю. И. Шестак. – М., 1980.

УДК 347.44(477)

В. І. РЕЗНИКОВА

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МОМЕНТ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Розглянуто проблемні питання визначення моменту укладення договорів та розмежування понять „неукладений договір” та „недійсний договір”. Ключові слова: момент укладення договору, неукладений договір, недійсний договір.

Рассмотрены проблемные вопросы определения момента заключения договоров и размежевания понятий «незаключенный договор» и «недействительный договор». Ключевые слова: момент заключения договора, незаключенный договор, недействительный договор.

Considered problematic issues determining the time of contract and demarcation of concepts "is not entered into the contract" and "invalid agreement." Key words: time of the contract is not concluded contract, void contract.

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин перед законодавцем України виникає, з одного боку, необхідність конкретного та раціонального

врегулювання договірних зобов'язань суб'єктів права, а з іншого боку – забезпечення правозастосовчими органами узгодженості при одночасному застосуванні до договірних відносин норм цивільного кодексу України далі (ЦК) та господарського кодексу України далі (ГК).

Аналіз норм ЦК та ГК України стосовно порядку укладення цивільно-правових правочинів, договорів та господарсько-правових договорів дає можливість зробити висновок, що за своїм змістом норми ГК України, які визначають порядок укладення господарських договорів, відрізняються від норм про договори, що містяться в ЦК України, тобто норми ЦК та ГК України не узгоджені між собою.

Порядок укладення договору, як зазначає Бородовський С.О. – „це визначена правовими нормами юридико-логічна послідовність стадій установлення цивільних прав і обов'язків, здійснених на основі погоджених дій осіб, звернених назустріч одна одній та виражених у різноманітних способах узгодження змісту договору” [1, с.24].

За способом узгодження змісту договору в цивілістичній літературі виокремлюють загальний, спеціальний та судовий порядок укладення договору. Загальний порядок укладення договору закріплений у гл. 53 ЦК України (ст. 638 – 650). Спеціальний порядок передбачає укладення договорів, які мають певні особливості, визначені ГК України (наприклад, укладення господарських договорів на аукціонах). Судовий порядок укладення договору регулюється нормами матеріального (ЦК, ГК) та процесуального законодавства (ЦПК, ГПК), а зобов'язальні правовідносини між сторонами виникають з моменту постановлення рішення суду, яке набрало чинності. У результаті укладення договору виникають, змінюються чи припиняються цивільні права та обов'язки. Коли йдеться про цивільні права та обов'язки, які виникають на підставі укладення договору, важливе значення має встановлення моменту, з якого вони виникають, змінюються чи припиняються.

Відповідно до ч. 2 ст. 631 ЦК України, „договір набуває чинності з моменту його укладення”, або відповідно до ч. 3 цієї ж статті „сторони можуть самостійно встановити момент виникнення прав та обов’язків”. Момент укладення договору, з якого у сторін виникають права та обов’язки, має надзвичайно важливе значення.

Метою цієї статті є визначення моменту укладення договору та його правове значення.

Аналізу питань порядку укладення та визначення моменту укладення цивільно-правового договору приділяли увагу українські та російські вчені: Г. Шершеневич, С. Бородовський, М. Брагинський, В. Вітрянський, С. Тимчишин, С. Бервено та ін. У той же час законодавцем створена ситуація, коли дуже важко встановити момент укладення договору і відповідно набрання ним юридичної сили.

Законодавством закріплені положення, які є підґрунтям для гострих дискусій науковців та практиків.

Так, відповідно до ст. 638 договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору [4]. Як спільний вольовий акт згода досягається різними шляхами: безпосереднім спілкуванням словами (усно), складеним письмовим договором, мовчанням, поведінкою особи, через так звані конклюдентні дії, у яких втілюється взаємозрозуміла воля осіб.

Волевиявлення може здійснюватися як безпосередньо самою особою, так і опосередковано, через представника.

У законодавстві різних країн зустрічаються такі варіанти встановлення моменту укладення договору:

- 1) держави континентального права дотримуються системи отримання акцепту;
- 2) Японія, США та Великобританія дотримуються системи відправлення акцепту (теорії поштової скриньки) [3, с.36].

У державах континентального права, у тому числі й згідно із законодавством України, договір вважається укладеним з моменту отримання акцепту від особи, яка отримала оферту (пропозицію). У другому випадку договір вважається укладеним у момент відправлення акцепту.

Офертою вважається не будь-яка пропозиція, а тільки та, яка відповідає певним вимогам, які окреслені цивільним та господарським законодавством України:

- у ній повинні міститися істотні умови майбутнього договору (про предмет, умови, які визначені законодавством як необхідні для певного виду договору, умови, які хоч і не є істотними для даного виду договору, але заявлені однією із сторін як необхідні). Якщо пропозиція не містить таких умов, то вона не є офертою і ні до чого не зобов'язує;
- оферта повинна бути адресована конкретній особі.

Відповідь про прийняття пропозиції має назву акцепт. Акцептантом може бути не будь-яка особа, а тільки та, якій була адресована оферта. Акцепт повинен бути повним і безумовним [5. с.436].

Процес укладення договору поділяється на декілька етапів: сторони повинні досягти згоди з усіх істотних або необхідних для певного виду договорів умов; втілити договір у передбачену законом чи договором форму (усну, просту письмову, письмову нотаріальну) – для консенсуальних договорів; передати майно або здійснити іншу дію – для реальних договорів; здійснити державну реєстрацію, якщо така вимога передбачена законодавством.

Аналіз ст. 638 ЦК України дає можливість зробити висновок, що якщо сторони договору не досягли згоди з істотних умов договору, не втілили в передбачену законом форму, то договір є неукладеним. Крім того, ч. 8 ст. 181 ГК України прямо вказує, що „якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, то такий договір вважається неукладеним”, тобто договір не є укладеним у зв'язку з відсутністю юридичного факту [5].

Водночас ст. 210 ЦК України зазначає, що правочин, який підлягає державній реєстрації в силу закону, є вчиненим з моменту його державної реєстрації. Тобто, дійшовши згоди з усіх істотних умов договору, втіливши договір у передбачену законом форму, сторони не можуть досягти того правового результату, до якого прагнули, оскільки договір є неукладеним через відсутність державної реєстрації. Договір укладений у письмовій нотаріальній формі, сторони досягли згоди з усіх істотних умов договору, закріпили своє волевиявлення підписами на складеному договорі, але... договір не відбувся як юридичний факт. Але ж, як слушно зауважує суддя Верховного Суду України Я. М. Романюк, „реєстрація договору є адміністративним актом, елементом зовнішнім щодо договору, і не може якимось чином вплинути на його укладення, адже укладають договір сторони, а не адміністративний орган, що здійснює його державну реєстрацію” [3. с.38].

Ми вважаємо, що з моментом державної реєстрації може пов’язуватись момент виникнення, зміни або припинення права власності, а не момент виникнення прав та обов’язків, тобто момент укладення договору.

У судовій практиці часто виникають ситуації, коли сторони не досягли згоди з деяких істотних умов договору або не втілили договір у передбачену законом форму, одна із сторін неукладеного договору просить суд визнати його недійсним і суд, заслухавши доводи сторін, постановляє рішення про визнання договору недійсним. Наприклад, договори щодо забезпечення виконання зобов’язань, відповідно до ст. 547 ЦК України, повинні вчинятися в письмовій формі. Недодержання письмової форми свідчить про нікчемність правочину, тобто цей правочин є недійсним в силу закону. На наш погляд, не можна вважати недійсним правочин або договір, який є неукладеним. Але таку ситуацію створив законодавець, коли в деяких випадках пов’язує недотримання форми правочину з його недійсністю. Це ст. 547, 981, 1047, 1051, 1055, ЦК України та ін.

Висновки.

1. Щодо визначення моменту укладення договорів, які потребують нотаріального посвідчення та державної реєстрації, ми пропонуємо вважати такі договори укладеними з моменту нотаріального посвідчення; з моментом державної реєстрації треба пов'язувати виникнення, зміну чи припинення права власності тощо.
2. Недотримання форми правочинів, договорів, передбаченої законом, говорить про неукладеність договорів, а не про їх недійсність. Пропонуємо ст. 547, 981, 1047, 1051, 1055 ЦК України викласти в наступній редакції, правочин (договір), вчинений із недодержанням письмової (письмової нотаріальної) форми, є неукладеним. Тобто, слово „нікчемний”, „недійсний” замінити на слово „неукладений”.

Бібліографічні посилання:

1. *Бородовський С.О.* Деякі питання укладення, зміни і розірвання договору в цивільному праві України // Юридична Україна. – 2005. - № 1.
2. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / За заг. ред. Г.П. Знаменського, В.С. Щербини, - 2008.
3. *Романюк Я.М.* Момент вчинення правочину та його правове значення // Вісник Верховного Суду, 2009. - № 8 (108). С.36.
4. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців „Правова єдність”, 2008. – 740 с.
5. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки: КНТ, 2006. – с.436.
6. *Романюк Я.М.* Момент вчинення правочину та його правове значення // Вісник Верховного Суду, 2009. - № 8 (108). С.38.

УДК 342.511+342.53

О. М. Слісаренко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ТА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ
РЕСПУБЛІК У ПРАЦЯХ В. Т. ВІЛЬСОНА**

Статтю присвячено аналізу типів республік в історико-правових працях В. Вільсона. Ключові слова: президент, парламент, республіка, конституційний лад.